

Zorko Simčič in današnja Slovenija

Miklavž Komelj

Pesnik, pisatelj in umetnostni zgodovinar, Ljubljana

Povzetek

Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine dvajsetega stoletja, še posebno tragične zgodovine slovenskega naroda. Toda ko se tem, ki v Sloveniji še danes burijo politične strasti, dotika v svoji literaturi, o njih ne piše politično, ampak metafizično. Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine, a je ne absolutizira, ampak jo gleda iz perspektive večnosti. Pravi, da »mitov ne smemo ubiti, da nam niti na misel ne sme priti, da bi jih – sicer nas bodo ubili oni«. V tej perspektivi je Simčičevo razumevanje slovenske revolucije 1941–1945 in z njo povezanega nasilja ravno nasprotno od tistega, ki bi sledilo iz običajne logike: tisto, kar je povzročilo tako globok razkol med ljudmi, da ljudje v Sloveniji zaradi njega še po tričetrst stoletja ne morejo normalno komunicirati med sabo, prepoznavna kot novo, najstrašnejšo bližino med njimi.

Ključne besede: Zorko Simčič, Slovenija, mit, revolucija.

Summary

Zorko Simčič and Today's Slovenia

In his writing, Simčič repeatedly writes about the history of the twentieth century, especially the tragic history of the Slovenian nation. But when he touches on topics that still stir political passions in Slovenia, he does not write about them politically, but metaphysically. In his writing, Simčič repeatedly touches on history, but does not absolutize it; he rather looks at it from the perspective of eternity. He says that »we must not kill myths, we must not even think of killing them – otherwise they will kill us.« From this perspective, Simčič's understanding of the Slovenian revolution of 1941–1945 and of the violence associated with it is exactly the opposite of what would follow from conventional logic: what caused such a deep split between people that, even after three quarters of a century, people in Slovenia cannot communicate normally with each other, he recognizes as new, the most terrifying closeness between them.

Key words: Zorko Simčič, Slovenia, myth, revolution.

Pred desetimi leti, ko je Zorko Simčič dopolnil devetdeset let, je Brane Senegačnik, ki je že dolgo njegov osebni prijatelj, ob jubileju v časopisu *Družina* objavil zelo lep zapis z naslovom *Najmladostnejši slovenski romanopisec*.

Take besede kot oznaka devetdesetletnika bi bile lahko seveda nekakšen evfemizem, tako kot se stari ljudje včasih med sabo pozdravljajo »mladenič«. Toda v Senegačnikovi sintagmi ni bilo ničesar takega, vzel sem jo popolnoma resno in prepričan sem, da jih je tudi pesnik zapisal popolnoma resno. Ne samo zato, ker je bil takrat tik pred izidom Simčičev roman *Poslednji deseti bratje*, mogočna knjiga, tako polna svežine, kakršna v slovensko prozo zaveje le izjemoma. Seveda pa nas Senegačnikova sintagma postavlja pred nalogo, da se vprašamo, kaj je v resnici mladost. Ali je res odvisna od let? Ali ni bil stari Goethe v svojih zadnjih trenutkih, ko je zaklical »Več luči«, mlajši od marsikaterega človeka, ki je preživel le malo let? Kaj je mladost? Ob Zorku Simčiču se kar sam po sebi ponuja odgovor, da gre za bližino začetku, bližino izvoru v tistem najglobljem smislu, ki ni kronološki, ampak metafizičen – Zorko Simčič ves čas živi bližino z izvorom bivanja in o čemerkoli piše, piše o tej bližini. Ravno zato, ker je njegova mladost v resnici mladost z vidika večnosti, jo ob njem lahko začutimo tudi v zemeljskem času kljub njegovim častitljivim letom. In gre tudi za intenzivnost in koncentracijo prisotnosti v danem trenutku. Tak je Zorko Simčič v svojem življenju; verjetno je vsak, ki je z njim kdaj spregovoril vsaj nekaj besed, začutil to intenzivnost in koncentracijo prisotnosti, to absolutno pozornost in živost. In o čemerkoli spregovori v svojem pisanju, je njegova pozornost tako skoncentrirana in prodorna, da tudi ob fokusiranju na velike svetovnozgodovinske teme ne ostane neopažen noben najmanjši detajl. Obenem pa je tudi vsaka najbolj drobna stvar, o kateri spregovori, videna tako, da je evocirano njeno mesto v celotni sliki sveta.

Zelo lep primer te pozornosti najdemo v njegovem romanu *Človek na obeh straneh stene* v opisu eksodusa ljudi, ki so bežali pred novo revolucionarno oblastjo in njenim nasiljem čez Ljubelj leta 1945:

Poleg njega je stal neznan fantek, ki ga je bil ob rezgetanju strojnic našel sključenega nad zemljo. Nihče ni vedel, kam kdo strelja, in vsi so pod sikajočimi krogli z očmi, polnimi groze, samo strmeli v zemljo. Le mali poleg njega ga je vlekel za rokav, kazal na kupček prsti med okovanima petama nekoga, ki se je vrgel na tla tik pred njima, in obupano šepetal: »Mravlje! Jih bo pohodil!«¹⁰⁷

Pogled najmlajšega, ki vidi bolj od blizu kot drugi, obenem vzpostavi distanco do ujetosti, v kateri se znajdejo ljudje, vendar ne zmanjša groze, ampak jo samo

¹⁰⁷ Simčič, Z. (1991): *Človek na obeh straneh stene*. Ljubljana, Založništvo slovenske knjige, 15.

še stopnjuje. Tako kot Simčiču globoko zavedanje o resničnosti življenja onkraj smrti ne zmanjša zavesti o tragiki eksistence, ampak mu jo šele omogoča resnično uzreti. Strašno so mi ljube besede iz njegova enigmatičnega teksta *Iz zapiskov neznanega pisatelja*:

Toda smrt ni najbolj tragična. Skoraj bi si upal napisati: vse, kar se res konča s smrtjo junaka, ni tragično. Resnična tragika sega preko smrti.¹⁰⁸

Zorko Simčič je bil rojen deset dni pred pesnikom Francetom Balantičem. (Mimogrede: tudi Balantičevo stoletnico bi bilo smiselno počastiti na nacionalni ravni; to bi bilo toliko bolj nujno, ker so z njim še danes povezani predsodki zaradi strani, na kateri se je znašel v drugi svetovni vojni.) In zame so najlepše besede, ki jih je kdaj kdo napisal o Balantiču, prav Simčičeve besede v zapisu, posvečenem temu pesniku, iz leta 1956:

Mar je mogoče, da ni pesmi brez smrti, brez ognja in žara, in da bi te prispodobe bile le odmev mladostnih pastirskih iger? Nekoč bodo zgodovinarji šтели besede, polne ognja, toda danes vemo, čutimo, da je Balantič nosil v sebi ogenj in smrt, da njegove pesmi ne diše po smrti, kakor diše besede grobarja, ampak kakor besede nekoga, ob katerem se čudimo, da je še vedno na tem svetu.¹⁰⁹

Te besede se zdijo presenetljive, celo šokantne, če pomislimo, da jih je Zorko Simčič napisal o nekom, ki je umrl v vojni nekaj dni pred svojim dvaindvajsetim rojstnim dnevom.

Zorko Simčič je zdaj star sto let. Če je Balantič pesnik, ki mu tečejo črni curki čez obraz, ker ga muči strašna Lepota, pesnik, ki hoče svoje meso vreči ptičem, da ga bodo jedli, pesnik, ki si strga z glave trohneče vence, da bo z njimi okrasil splave, ki bodo pluli čez brezbrežno vodo, sam pa čuti, kako se njegova pesem spreminja v ogenj, ki použiva tudi njega samega, je Simčič – po senzibilnosti svoje percepcije in prefinjenosti svojega jezika prav tako pesnik – modrec, ki pripoveduje tragično zgodbo svojega rodu v planetarni perspektivi in ki poskuša priti do mitske strukture, ki se skriva za navidezno slepoto zgodovine. Njegovo pisanje je ne samo skrajno nežno, ampak tudi skrajno decentno, na prvi pogled pravo nasprotje Balantičevemu ekstatičnemu kriku. Ampak njegova pozicija je enako radikalna, enako mejna – in tako kot je bil Balantič lahko na tem svetu sploh vzdržal malo manj kot dvaindvajset let, je Zorko Simčič lahko na tem svetu

---

¹⁰⁸ Simčič, Z. (2006): Črni tekač. Celje, Celjska Mohorjeva družba, 223.

¹⁰⁹ Ibid., 156.

več kot sto let ravno zato, ker nikoli ni samo na ta tem svetu, ampak zavestno in koncentrirano živi v neki metafizični realnosti, ki ta svet presega – je ves čas človek na obeh straneh stene. Ko berem njegov roman s tem naslovom, v tej sintagmi ne vidim samo metafore za razseljeno osebo, emigranta po drugi svetovni vojni, ampak za sočasno bivanje »tostran« in »onstran«. Kot pravi Paul Klee: »Tostransko me sploh ni mogoče dojeti.«

Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine dvajsetega stoletja, še posebno tragične zgodovine slovenskega naroda. V številnih svojih člankih je zelo jasno in ostro izpovedal svoja s tem povezana politična stališča. Ampak ko se tem, ki v Sloveniji še danes burijo politične strasti, dotika v svoji literaturi, o njih ne piše politično, ampak metafizično. Preprosto zato, ker samo tako lahko evocira njihovo resnico. Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine, a je ne absolutizira – ampak ravno s tem, ko jo ves čas vidi v neki drugi dimenziji, njenega pomena ne zmanjšuje, ampak ga še poveča. Eden od njegovih »desetih bratov« iz velikega kolektivnega romana *Poslednji deseti bratje* razmišlja: »Mnogo je skrivnosti, a zgodovina je največja skrivnost.«¹¹⁰ V *Poslednjih desetih bratih* Simčič to, kar bi se lahko zdelo slepa igra zgodovinske usode s slovenskim narodom, ki so ga posledice druge svetovne vojne in revolucije razdelile in njegov vitalno pomemben del razpršile po svetu, poveže z neko mitsko, žrtvovanjsko strukturo – gre za strukturo pripovedi o desetih bratih in desetnicah, ki niso po naključju dale naslova tudi prvemu slovenskemu romanu, Jurčičevemu *Desetemu bratu*. Na koncu Simčičevega romana vidi ena od oseb, imenovana Upornik, to mitsko žrtvovanjsko strukturo kot nekaj ubijajočega. Hoče onkraj tega, ukvarja se z mislijo, da bo prišel v Slovenijo in tam za simbolno maščevanje vsemu, kar se je dogajalo njegovi skupnosti, ubil prvega človeka, ki ga bo srečal, in nato še sebe. Zanimivo je, da se pri tem ta Upornik, ki naj bi ideološko pripadal desnici, sklicuje na skrajno levičarske teroriste in afirmira njihovo logiko. Upornik se približa logiki svojih nasprotnikov, takoj ko zavrže metafizično utemeljitev pogleda na svet, ko izsmeje misel, da bi bila lahko žrtvovanjska eksistenca po svetu blodečih izgnancev neko sveto zadoščevanje za eksistenco celotnega sveta. Odloči se, da je treba ubiti mite. Nasproti temu pa v *Poslednjih desetih bratih* pisatelj zgodbe o desetnici Marjetici, ki povezuje različne zgodbe izseljencev v celoto, utemeljeno v metafizičnem smislu, pravi, »(d)a takih mitov ne smemo ubiti, da nam niti na misel ne sme priti, da bi jih – sicer nas bodo ubili oni.«¹¹¹

Skratka, Simčič se je ne samo kot človek, ki se je leta 1945 odločil za emigracijo, ker ni mogel živeti v nesvobodi, ampak tudi kot pisatelj odločil za življenje in delovanje proti toku. To svojo temeljno življenjsko in umetniško držo je vedno

¹¹⁰ Simčič, Z. (2012): *Poslednji deseti bratje*. Ljubljana, Beletrina, 632.

¹¹¹ *Ibid.*, 712.

znova potrjeval s svojimi odločitvami; med njimi je bila tudi ta, da je pozneje v Argentini zavrzel odlične karijerne možnosti in se odločil za nekonvencionalen način preživljanja, da je lahko ohranil notranjo svobodo. To svobodo pa je vedno povezoval tudi s samoomejevanjem, ki je najbrž toliko bolj poudarjeno zato, ker je, kot lahko razberemo zlasti iz njegovega prvenca *Prebujenje*, v izhodišču njegovega dojetanja sveta hlastno hotenje po zaobseženju vsega. V težnji po samoomejitvi in samokritiki je pustil nerealiziranih več res odličnih idej za literarne tekste, ki pa vendarle ostajajo sporočeni v tekstih, kjer so te ideje omenjene. To me spominja na njegov poseben način uporabe beležnic; nekje je povedal, da vsako leto prepíše iz beležnice samo tisto, kar je najbolj bistveno, drugo zavrže. Hoče, da res ostane zapisano samo bistveno. In to je spet nekaj, kar je pesniško; *Dichtung* kot zgostitev, kondenzacija.

Glede na vse povedano niti ne preseneča, da je s Simčičevim opusom v Sloveniji povezana neka zadrega v recepciji.

Ta zadrega je seveda obenem povezana z neko širšo zadrego v zvezi s slovensko politično emigracijo in tudi z neko širšo zadrego v zvezi z duhovnimi vsebinami. Simčič se je tega dobro zavedal, že ko je bil v emigraciji. Takrat si je dopisoval s Stankom Majcnom – Simčičeva pisma Majcnu so eden najlepših dokumentov slovenske epistolarne literature, obenem pričujejo o samoti in o tem, kako poteka med sorodnimi dušami pogovor preko vseh daljav in preko vseh nemožnosti. Simčič je v enem od svojih pisem Majcnu napisal:

Kako bi bilo, da se vrnemo? Tujci. Neznanci. Ko prebiram domače revije, časopise, vidim: nas sploh ni na svetu. Z molkom, kakor z debelim gostim tekačem so nas zakrili. Starejši še vedo, da hodijo po nas /po naših mrtvih/. Mlajši ... Med eno in drugo Vašo črtico sem pomislil: za fantiča, ki se sprehaja ob Dravi in pod mostom opazuje splave, ali pa za upokojenca, ki na popoldanskem sprehodu zre z ljubljanskega gradu na mesto – za enega kakor za drugega smo neznanci. Sredi noči sem si mislil: in vendar imam vse te tujce rad. Toda lažje je moliti za sovražnika kakor pa za človeka, ki ne ve, da eksistiraš. Dolga pot mora še biti pred menoj, da bom znal tudi to razumeti in postaviti v božji red.¹¹²

Spominjam se, kako je Zorko Simčič leta 1993 prišel v Slovenijo. Čeprav so imeli moji stari starši doma prvo izdajo *Človeka na obeh straneh stene*, katerega posamezni izvodi so po raznih kanalih očitno iz emigracije vendarle prispeli tudi v Slovenijo, sem sam pred tem vedel za tega pisatelja samo iz mogočnega

---

¹¹² Simčič, Z. (2000): *Srečanja z Majcnom. Buenos Aires – Maribor, 1961–1970*; Ljubljana, Nova revija (Pričevanja), 30.

Zbornika Zimske pomoči, ki sem ga kupil v antikvariatu in v katerem je bil med podpisani urednikov tudi njegov podpis, predvsem pa iz starih medvojnih časopisov, ki sem jih kot najstnik v knjižnici bral z veliko vznemirjenostjo, saj so poročali o nekem drugem svetu, ki ni imel nič skupnega s tistim, o katerem so nas učili v šoli. Ti časopisi so navdušeno poročali o njegovem *Prebujenju* in o njem kot o najperspektivnejšem mladem slovenskem pisatelju; to je bil zame pisatelj-mladenič iz nekega drugega časa, ki je bil nasilno pretrgan. Zdaj, ko se je nenadoma pojavil na ulicah Ljubljane, me je presenetilo, da ni bil v bistvu nič manj mlad kot na slikah iz tistih davnih časopisov – predvsem pa je bil drugačen od vseh drugih ljudi v mestu. Zdelo se mi je, da že način njegovega gledanja stavb in ljudi kaže, kako gleda vse z drugačno pozornostjo; zdelo se mi je, da je hkrati na drugem kontinentu in tu in da gleda vse, kar vidi, s takim čudenjem, s tako srečo, da se zaveda dragocenosti vsakega trenutka, da hoče videti to, kar vidi, tudi za ves vmesni čas, ko teh krajev ni mogel gledati oziroma jih je lahko gledal samo v imaginaciji.

Pokojni Tomaž Šalamun mi je pripovedoval, kako je Zorka Simčiča takrat kar tako na cesti ustavil in mu izrekel dobrodošlico v Sloveniji. Taka reakcija je bila nekaj izjemnega. Seveda nikakor ne moremo reči, da Slovenija Zorka Simčiča ni sprejela z vsemi častmi. Prejel je najvišja javna priznanja, tudi visoko državno odlikovanje, je akademik, Prešernov nagrajenec, prejel je visoko državno odlikovanje – ampak kljub temu njegov opus nikoli ni bil tako integriran v kolektivno zavest, kot bi si po svojem pomenu zaslužil.

Če ponazorim: še vedno se zdi povsem nepredstavljivo, da bi recimo njegovo dramo *Zgodaj dopolnjena mladost*, krščansko tragedijo, kot jo je označil Taras Kermauner, ki je o njej napisal celo knjigo, poskusili uprizoriti v ljubljanski Drami. Zakaj? Ne samo zato, ker se njena vsebina tako neposredno dotika največje slovenske kolektivne travme, ampak ravno zato, ker je noče definirati kot brezplodno travmo, ampak prepozna v njej neko zahtevo, ki gre onkraj političnih strasti, ravno pa to ne pomeni odmika in ublažitve, ampak soočenje z neko neznosno bližino tam, kjer bi se hoteli vsi distancirati, pa naj gledajo na slovensko revolucijo 1941–1945 z ene ali druge strani.

Zgodba o dekletu, ki ga umori partizan, v katerega je sama zaljubljena, ona pa po smrti noče v nebesa, dokler ne bo odrešen tudi on, tako spreminja običajne poglede na to dogajanje, da zahteva razširitev zavesti. Tako kot Claudelov *Satena-sti čeveljček*, ki je Simčiču pomagal zastaviti dramaturški okvir, ta igra kot svoje prizorišče zahteva planetarni prostor, obenem pa na istem odru nastopajo živi in mrtvi. V tej igri se vse tisto, kar velja za skrajne, nepremostljive daljave, pokaže kot skrajna bližina. Za Simčiča je izhodišče za razumevanje revolucije in z njo povezanega nasilja ravno nasprotno od tistega, ki bi sledilo iz običajne logike: tisto, kar je povzročilo tako globok razkol med ljudmi, da ljudje v Sloveniji zaradi

njega še po tričetrst stoletja ne morejo normalno komunicirati med sabo, je uzrl kot novo, najstrašnejšo bližino med njimi.

In samo če se zavedamo te bližine, lahko razumemo, zakaj ta razkol v Sloveniji še po tričetrst stoletja v ljudeh zbuja tako iracionalne strasti sovraštva; gre za nepriznanje in nevzdržanje te strašne bližine, o kateri v *Zgodaj dopoljnjeni mladosti* nebeški Poslanec reče Snežni, ko govori o ubijalcih:

Vendar so tvoji ljudje, in če ste si bili doslej, čeprav v sporu, bratje, odslej ste si dvakrat v krvnem sorodstvu.¹¹³

Skratka, Zorko Simčič vidi kot edino pot iz ujetosti v zgodovinske travme v vzdržanju strahotne bližine tam, kjer bi ljudje hoteli samo distanco. Ta ideja je globoko krščanska; Simčičevo pojmovanje bližnjega je izrazito krščansko in tudi sicer je Zorko Simčič globoko zavezan krščanstvu. Toda zanj krščanstvo ne pomeni v prvi vrsti neke idejne opredelitve, ampak ravno zahtevo po vzdržanju nečesa, kar bi bilo brez milosti nemogoče vzdržati. *Ko v Poslednjih desetih bratih* moža s termovko v zaporu komisar vpraša, ali je kristjan, samo molči, potem pa reče:

Nisem molčal, ker ne bi bil kristjan, ampak reči samo »da« ali »ne« ne pove nič.¹¹⁴

Kadar razmišljam o problematiki tako imenovane slovenske narodne sprave, mislim, da bi bila edina pot iz labirinta ujetosti, ki še danes tako drastično blokira nacionalne energije, ravno pot, ki jo je v svojem opusu pokazal Zorko Simčič – gre za to, da te problematike ne moremo resnično razrešiti, če ostanemo zgolj v političnih miselnih okvirih in če razmišljamo zgolj o kazenski odgovornosti; vse to je pomembno, ampak morali bi iti še dlje. Travmatična izkušnja dvajsetega stoletja bi morala biti izhodišče za poskus razširitve zavesti, razumeti bi jo morali kot nalogo vzdržanja te neznosne bližine. To pa je mogoče samo tako, da se ob njej zavemo, da gre za misterij. Zorko Simčič mi je svojo *Zgodaj dopolnjeno mladost* v pismu označil kot misterij. Misterij kot zvrst drame, ampak obenem še mnogo več – gre za dramo, ki nam resnično omogoča, da se preko najbolj travmatičnega zgodovinskega dogajanja zavemo misterija, ki je za Zorka Simčiča misterij ljubezni.

Zame osebno je bilo prav srečanje z opusom Zorka Simčiča ključnega pomena, da sem se zavedel pomembnosti te tematike, ki je bila v političnih in politizirajočih diskurzih tolikokrat zlorabljena, da sem jo v svoji zavesti večkrat poskušal kar

---

¹¹³ Simčič, Z. (2011): *Zgodaj dopolnjena mladost*. Celje, Celjska Mohorjeva družba, 79.

¹¹⁴ Simčič, *Poslednji deseti bratje*, 444.

potlačiti; ob branju del Zorka Simčiča pa tudi najbolj pošastno travmo slovenske zgodovine uzrem tako, da me zavest o njej nežno vodi v stik z izvorom bivanja.

Simčičevo videnje zgodovine dvajsetega stoletja je povsem nasprotno dominantnemu narativu, ki slavi leto 1945 kot leto velike izpolnitve, velike osvoboditve; pri tem pa se nikakor ne omejuje samo na zavest o slovenskem prostoru. Simčič vidi v zvezi s tem še veliko več – ne samo, da je bilo to za njegovo domovino leto katastrofe, ki je prineslo masovni masaker, ampak vidi, da se je v planetarnem smislu neki svet, ki je obstajal stoletja, radikalno sesul in končal, tako radikalno končal, da si tega tudi ljudje, ki so zanosno govorili o novem svetu, niso upali priznati. Simčič pravi o neimenovanem protagonistu *Človeka na obeh straneh stene*:

Vedel je, da je starega sveta konec in da tega mnogi ne vedo: niti tisti, ki mislijo, da s krvjo prinašajo novega.¹¹⁵

In ko je Simčič tako kot protagonisti obeh njegovih ključnih romanov vzel nase usodo razseljene osebe, je vedel, da prav s tem stanjem izključenosti sporoča neko univerzalno resnico o svetu – in da njegov eskodus daje videti tudi resnico tistih, ki niso fizično šli nikamor:

Danes, po vseh teh groznih letih – kdo še stoji, kjer je stal некоč? Mrtvoudni, ki že leta leži v isti sobi in se tudi po vojni ni premaknil, ali je ostal, kjer je bil?¹¹⁶

Simčič v večini svojega opusa iz specifične situacije slovenske zgodovinske izkušnje (pa vendar nikakor ni omejen nanjo – je, kolikor vem, edini pisatelj slovenske argentinske emigracije, ki je v nekem obdobju enako suvereno ustvarjal tudi v španščini, ki se je v njegovem pisanju pojavila kar sama, ko je šlo za tematiko, ki ji je ta jezik bolj ustrezal, mislim zlasti na dramo *Augusto, el mes más largo*, ki jo je nato prevedel v slovenščino kot *Tako dolgi mesec avgust*), ampak to specifično slovensko zgodovinsko izkušnjo vidi tako, da preko nje sporoča nekaj o stanju celotnega sveta, ki je tako kot v Claudelovem *Satenastem čeveljčku* prizorišče njegovega opusa. V nasprotju z dominantnim diskurzom v slovenskem prostoru, ki pravi, da so strahote, ki so se zgodile med vojno in tik po njej v Sloveniji, pač neke lokalne travme, ki jih je treba čimprej pozabiti, vidi v tem, kar se je zgodilo Slovincem, neko univerzalno sporočilo o stanju človeštva v dvajsetem stoletju. V vsem skupaj vidi žrtvovanjski misterij, vendar ne pristaja na logiko viktimizacije – to, kar se je zgodilo njegovim ljudem, jim daje novo suverenost, celo njihova

¹¹⁵ Simčič, *Človek na obeh straneh stene*, 118.

¹¹⁶ *Ibid.*, 112.

razpršitev po kontinentih se poveže z Župančičevo vizijo domovine, ki se razširja preko vsega sveta. V tem smislu se spet lahko spomnim na Pessoa, ki je nekoč, ko je pisal o specifičnosti Portugalcev, poskušal to nacionalno identiteto utemeljiti ravno v preseganju partikularizmov in v univerzalnosti. Simčičev opus je danes za Slovence lahko čudovito izhodišče za povezavo nacionalne zavesti s planetarno zavestjo. Medtem ko današnji globalizem uničuje nacionalne specifičnosti in vsakršne identitete, ravno zato, ker zavesti ne razširja, ampak jo oži – pred časom so v zvezi z globalizmom govorili o »globalni vasi«, in to je zelo dobra oznaka –, se Simčičevi metafizično razširjeni zavesti ravno ob vzdržanju pozornosti do simultanih dogajanj po vsem planetu in njihovega nepredvidenega povezovanja pokaže tudi pomen nacionalnosti kot misterij – v tistem smislu pomnoževanja sveta, kot ga evocira Pessoa v eni od pesmi iz knjige *Sporočilo*:

Vsi narodi so misteriji.
Vsak je svet zase.¹¹⁷

Ampak to ni sporočilo o ločenosti. Prej o tem, kako je svet vselej vsebovan v konkretnem, ne v generalni posplošitvi.

Simčič je svoje *Poslednje desete brate* nekoč imenoval »kolektivni roman«. Ampak ko pripoveduje zgodbe kolektiva, njegova miselnost nikakor ni kolektivistična. Ko sem bral njegov prvi roman *Prebujenje*, ki je bil najprej naslovljen *Brezdomci*, a je pisatelj po nasvetu Franca Saleškega Finžgarja naslov zamenjal zaradi politične situacije, da ne bi bilo težav z okupacijsko cenzuro, me je presenetilo, kako je neka temeljna izkušnja sveta, ki jo je pozneje doživel v svojem izgnanstvu, na neki način napovedana že v formulacijah tega romana – že na prvi strani je evocirano občutje potnika sredi velemesta, tujca, ki se prvič ozira iz sobe, da se razgleda ... In v nadaljevanju nacionalni mit o lepi Vidi ... Situacija pregnanstva je po eni strani pretrgala Simčičeve načrte in posegla v njegovo življenje kot tuja sila – toda v svoji umetnosti je Simčič zmožel tako premočrtnost, da je vse, kar se mu je zgodilo, transformiral v izraz svojega najglobljega notranjega hotenja po spoznanju, ki so ga te strašne izkušnje prinesle. To je velika skrivnost umetnosti: umetnik lahko pokaže globljo resnico tistega, kar se zdi determiniranost in usoda, kot svobodo in odločitev, to pa zato, ker izhaja iz presežka svobode, ki mu je nobena situacija ne more vzeti.

Ko sem pred tremi leti z Zorkom Simčičem, ki sem ga prej toliko let videval na ljubljanskih ulicah, a si nikoli nisem upal pristopiti k njemu kot Tomaž Šalamun, tudi spregovoril, so bile njegove skoraj prve besede: »Najvišja vrednota je svoboda.«

---

¹¹⁷ Pessoa, F. (2021): *Sporočilo* (prevedel Miklavž Komelj). Novo mesto, Goga, 27.

Beseda svoboda je bila velikokrat zlorabljena, tako leta 1945 kot v današnjem času. Zorko Simčič je, da ne bi bilo kakšnega nesporazuma, skoraj sočasno rekel tudi, da nas bo rešila samo resnica. Ve, da je svoboda neločljiva od resnice. In neločljiva od perspektive večnosti.

Simčičevo kratko besedilo *Odhojene stopinje* iz petdesetih let, ki je bilo veliko pozneje ponatisnjeno kot moto knjige *Dohojene stopinje*, v kateri je svoje pogovore s Simčičem zapisal pokojni France Pibernik,¹¹⁸ govori prav o razmerju med determiniranostjo in svobodo. Govori o človeku, ki vidi svojo življenjsko pot vnaprej zarisano kot belo sled stopinj v črnem pesku; občutek ima, da stopa po že vnaprej določenih stopinjah, ki jih vidi pred sabo. Nekoč pa se odloči, da se bo uprl determinizmu, in se obrne in gre po cesti nazaj in zavije v neko ulico – in takrat odkrije, da so bile te stopinje že prej napeljane točno tako ... To lahko razumemo na dva načina – kot izjavo, da je svoboda iluzija, ker smo v resnici predestinirani, ali pa ravno nasprotno: da naša svobodna odločitev spreminja celo to, kar nas vnaprej določa. Vse je odvisno od tega, ali je naša perspektiva perspektiva zemeljskega časa ali perspektiva večnosti, ki je edina perspektiva resnične svobode. Tudi ko Zorko Simčič govori o zemeljskem času, ves čas govori iz perspektive večnosti; zadnja beseda v *Poslednjih desetih bratih* je beseda *večnost*.

---

¹¹⁸ Pibernik, F. – Simčič, Z. (2019): *Dohojene stopinje*, Ljubljana, Beletrina, 11.